

Potovanje po okrajnah nebá.

Dan za dnevom se nam na nebu in na zemlji označuje veličanstvo božjega stvarjenja. Leto za letom se nezapopadljivo oživlja narava, in rodi nam in živalim telesno hrano; — ali še imenitniši vzitek v spoznanje neskončne popolnomasti božje nam podaja pogled z zvezdami okinčanega neba.

Grozna tihota, kakor da bi vse spalo, zakriva naše kraje čez zimo; le v vodotocih niso zastale vode; smerka ni še osahnila, vedno deviška obleka jo krije; včasih se dvignejo tudi viharji, burja piše, nanaša zasipe, spod globokega snega si zverina živeža išče, nad glavo pa ji pokajo in lomijo se veje opadenega drevja; tudi vranovi se za lesom včasih zaderó; debele, černe megle se potegujejo čez dolino, sneg gré kakor da bi plašarje tergal ter nas skriven glas budí in opominja, da ne spé še vse naravne moči. Vendar se nam zdí, da vse počiva, pod sneženim krilom; mislimo, da spi blagodarna zemlja.

Te misli bi pa nam pošle, ko bi se v tropiške kraje ustopili, kamor so bežale ptice pred mrazom; ko bi se približali gorečim goram, iz katerih se vedno dim poganja ali pa plamen kviško šviga. Ti pogledi nam spričujejo, da so na zemlji in v zemlji vedne moči, ki nimajo nobenega postanka. Ne le na zemlji ne počivajo stvarjene moči, tudi tamkaj na višnjem nebu se pozimi shajajo kardela krasnih zvezd, ki jih poletí ni viditi; tam se versté svetovi truma za trumo, ki jih nevidne moči po odločenih potih vodijo. — Ozrite se na nebo, tje, kjer so se vam o božičnih praznikih najlepší lučice prizigale, ali ne zapazite spremenjenja, kam je vam ušla Jakobova palica, kam so se druge kardela podile, od kod so pa te prišle, ki jih zdaj ogledujete? Spreminja se nam pred očmi vse kar vidimo na zemlji; spreminjajo se z njo vred čede belih lučic na nebu. Ali ne zapazite, da, ko poletje h koncu hití, druge in druge zvezdne kardela ponoči na nebu svetijo? Tudi te bodo ušle, ko bo jesen prišla; ko bo zemlja svoje obličje spremenila, ga bo tudi nebo spremenilo do malega, kar vedno na svojem prostoru ostane.

Tako se versté letni časi in z njimi se versté kardela za kardeli na nebu in sicer zmiraj natanko v tistem redu hodi eno za drugim. Ali ste se že kedaj popraševali, kaj da se nam v teh prikazih oznanuje? ali ste že ktrikrat mislili, da je nevidna vsegamogočnost zemljo tako z zvezdami sklenila, da, kakor se na nji letni časi versté, se tamkej kardela za kardeli čedijo? Kakošne pač morajo biti prečudne nezapopadljive zveze med zvezdami pa našo zemljo?

Prepričan, da je med priprostím ljudstvom tolikanj krivih in nemarnih vraž, ki se jih ne morejo iznebiti, previdim kako potrebno bi bilo kaj prav zapopadljivega svojim rojakom povedati od zvezdoznanstva, to je, ktere prečudne zveze so med zvezdami pa našo zemljo, kaj so prikazni na nebu in kaj je neskončnost stvarjenja. Vem pa tudi, da je še veliko ljudi na tako nizki stopnji omike, da se jim mora zvezdoznanstvo še le prikupiti, da ga ne bodo zaničevali in da bi se veliko družega še pred mogli naučiti, preden bi pravi prid in važnost te velike učenosti prevdariti zamogli. Ali to, hvala Bogu, ne zadržava vsih ljudi, ker jih je dandanašnji že veliko saj toliko omikanih, da lahko previdijo potrebo učenosti, ki nam razkazuje neskončno modrost božjega stvarjenja. Učenost in véra ste si enake v prizadevanju ter nas od posvetnega in umerjočega k nebeškim in umerjočim povzdiguje. (Dalje sledí.)

Slovstvine reči.

Od glagolov doveršivnih.

Spisal J. Navratil.

Ker sem sprožil to reč v „slov. Bčeli“ l. 1853, in ker pravijo tudi „Novice“, da ta pravda ni neimenitna za slovenščino, zato naj se oglasim še enkrat; zakaj menda se tudi ne umemo do dobrega. — „Terpežni“ in „ponavljavni“ glagoli — oboji so nedoveršivni, ali kakor jim pravijo slovnicearji ruski morda pametneje — „dējateljni“, zato ker nam pravijo, da se djanje (dejanje) godi ali verši.

Prav — tedaj tudi prav po mojem pišejo in govoré bratje naši na jugu: „Oester. Corr.“ piše, — „Novicam“ pišu iz Beča itd.; saj je pisati glag. nedoverš. Ako bi govorili: „Novice“ obznane ali jave (namesto: obznanjuju ali javljaju) — to pa ne bi bilo prav. Tako res tudi ne govoré in ne pišejo. — Vém, da ne prištevajo „Novice“ *) glagola „pisati“ doveršivnim kakor naznaniti; obhaja me toraj misel, da menijo one, in ž njimi vred bojé še več drugih častitljivih bravcov, da hočemo imeti zdaj za določni naklon (pravega) sedanjega časa namesto doveršivnih same ponavljavne glagole (ki spadajo pa tudi k nedoveršivnim). Tako sodijo „Novice“ nemara zlasti po glagolih „zahvalujem“, „naznanujem“, „pošiljam“, „priporočam“ ali „priporočujem“ itd., ki jih priporočamo za pravi sed. čas namesto doveršivnih. Treba bo tedaj, da se pomenimo do dobrega od rabe glagolov doveršivnih in nedoveršivnih, naj poprej bistvo ponavljavnih razložiti.

Res, da imenujejo slovnice naše posebno glagole s končnico „-ujem, -ovati“ ali „-ávam, -ávati“ ponavljavne, res, — da so slovnicearji déte kerstili tako; ali to ime nam ne kaže vseh lastnost njegovih. Noben Slovenec si ne misli večkratnega ali ponavljanege djanja, ampak enkratno (ravno terpeče), če pravim: „ravno zdaj se mu zahvaljuje; ravno pošilja sosed sinu nóvo sukno v Ljubljano; ravno zdaj se Martin na dolžno pismo za pričo podpisuje; ravno zdaj sin očeta vezuje“...; če pa pravim: „sin se očetu zahvaljuje za dobrote, ki jih od njega prejmlje; sosed pošilja sinu hrano iz domi (dóma); Martin se sam podpisuje, sin očeta lepo vezuje (o godu, godovnu)“...; v teh izgledih si misliš djanje po okoliščinah ali večkratno, ki se godí po navadi, to je, ki se ponavlja ali pa le enkratno, ravno terpeče (ako kažejo namreč okoliščine, da je djanje le enkratno, postavim, če imamo v mislih le eno dolžno pismo, ki ga je pisar ravno kar napisal, pa kdo pravi: Martin se sam (za pričo) podpisuje, zato ker zna pisati). — Ti in mnogi drugi izgledi nam kažejo očitno, da nam pripovedujejo tako imenovani glagoli ponavljavni razun večkratnega tudi enkratno (terpeče) djanje. Preterdo se deržé tedaj nekteri pridevka njihovega „ponavljavni“. Malo malo imamo pravih, to je, zgoli ponavljavnih glagolov. Toliko da ne, vsi ponavlj. gl. naši nam pravijo razun ponavljanege tudi terpeče (neponavljano) djanje. Toraj bi se jim pristojalo morda bolj ime: glagoli ter-

*) Častiti gosp. pisatelj menda zapopada pod „Novicami“ mnogotere gospode, ki so pisali o glagolih doveršivnih in nedoveršivnih, ker „Novice“ kot „totum pro parte“ o tem še nikjer in nikoli niso izgovorile svojega mnenja. Nepristranske so odpirale svoje liste različnim mislim, „contra“ in „pro“, in ker želimo, da bi po ti pravdi doseгла slovenščina tudi gotov vspeh, bomo radi natisniti dali celi ta spis, čeravno je dosta obilen, ker z veliko izgledi skuša dokazati pravo. Naj bi se taki in enaki slovstvinci pretresi nikomur ne dozdevali prazne reči, ker častitljiva čista, neponemčena slovenščina nizezik, kateri, kakor nekteri protivniki abotno mislijo, se dá le spotoma naučiti! Vred.

Gospodarske skušnje.

(*Vnovič poterjena skušnja, da iz bolnega krompirja izraste zdrav*). Kar smo na Krajskem in Štajarskem že pred več leti skusili, so skusili letos tudi na Koroškem: v občnem zboru koroške kmet. družbe 24. okt. t. l. je gosp. predsednik podal presv. nadvojvodu Joanu, ki so bili pričujoči pri tem zboru, popolnoma zdrav krompir, ki so ga iz bolnega semena pridelali v Margereku. — Ta skušnja je tedaj nov djansk dokaz, da vzrok krompirjeve bolezni ni v semenu, ampak v posebnih razmerah vremena. (Woch. st. LWG.)

(*Pšenično seme namakati v bakrenem ali v kotlovinskem vitriolu (Kupfervitriol) je nevarno*). Dobro znano je našim kmetovavcem, da pšenico snetja obvarovati res ni boljše namake, kakor imenovana vitriolja. Pa po mnogih skušnjah je na Nemškem spričano bilo, da bakreni vitriol ne razjé le snetjave zalege od zunaj na zernji, temuč se vrine tudi v seme in gré od tod v novo kal in v klasje in po novem zernji v moko in kruh, ki se iz te moke speče. Bakreni vitriol pa je hud strup, in čeravno se s kruhom po malem vživa, napravlja vendar kakor tihotapec hude trebušne bolezni, ki se počasi razširjajo dalje, da človek hirati začne in zdravnik celó prave bolezni zvediti ne more. — Ker vse druge namake nimajo posebne moči odpraviti snetjavosti, bakreni vitriol pa je zdravju škodljiv, ostane edina pomoč: preminjati seme. Vémo pa, da je to lože rečeno kakor storjeno, ker so letine nekte take, da se v vsi okolici teško popolnoma zdravo seme dobí.

(*Zdaj je čas z apnico beliti sadne drevesa!*) Kar je koža človeku ali živali je skorja drevju; kolikor lepšo kožo ima drevje, toliko zdraviše je in potem tudi rodovitniše. Kakor pa si čedi človek kožo z umivanjem in kopanjem, in se čedi živini s štriglanjem, tako je treba tudi drevju jo čediti, da se mah odpravi, mertva skorja odluši in razpoke osnažijo, v kateri radi prebivajo červi in mnogi merčesi. Zato steržejo pridni gospodarji sadno drevje konec jeseni in v začetku spomladi, da tako drevje pripravljajo k večji rodovitnosti; zato jih belijo pred zimo po celem deblu in debelejših vejah, ker apno ima razjedljivo moč v sebi, ktera pokonča mah in vso drugo nesnago, živo in mertvo, da spomladi, kadar deževati začne, se z apnom vred spere z drevés. Kakor se zid beli, se belijo tudi drevesa. Lepo znamenje umnega gospodarja je, če se na pozno jesen vidijo drevesa njegove pobeljene. Tudi zajec nima veselja glodati pobeljene skorje, ki ga peče po gobcu.

Zdraviteljske stvari.

(*Za merzlico ali groznico kaj*). Da ima marsiktera žival zdravilno moč v sebi, nam pričajo španske muhe, stanoge, hrošči ali majski kebrí itd., ktere zdravniki v nekterih boleznih rabijo že od nekdej. Od stanog (stnog ali prašičič, Kellerwürmer, millepedes), katerih lastoviti zoperno-lugasti in ostri sok zapopada razun mnogih mastnih stvari mnogo soli, kakor klorkalium in klorkalcium, smo ravno brali v pruskem zdraviteljskem časniku, da jih rabi ljudstvo na Pruskem (Prajzovskem) zoper merzlico z velikim pridom. Dr. Heer sam pripoveduje, da je vidil merzlico, ki se je pri nekem mladenču vkljub vsih zdravil terdovratno ponavljala, ozdraviti s stanogami, ktere se takole

rabijo: „9, 10 ali 11 stanog se verže v flaško z 8 loti dobrega vina, ki naj potem stoji skoz več dni na solncu. Berž ko bolnik čuti, da ga bo začela merzlica tresti, naj popije eno polno žlico odlitega čistega vina; potem pa, ko je prestal tisti dan merzlico, naj popije še eno žlico — in s tem — pravijo — je merzlica odpravljena. — Pomoč je lahka, dober kup, in ker nikakor škodovati ne more, je toliko bolj vredna priporočila, ker so merzlice res včasih silno terdovratne.

(*Zoper govejo kugo*) so na Ogerskem v šempronski županiji poskusili isopatično zdravilo: 3 dele žolča, ki se vzame iz žolčnega mehurja kakega goveda, ki je poginilo za govejo kugo, so zmešali z 99 deli vinskega cveta (Weingeist) v tinkturo; od 5. stanjsice te tinkture so po 5 kapljic dva-, tri- ali štirikrat na dan bolni živini dajali. Pravijo (ali je res ali ne? bi glave ne stavili), da že v prvih 24 urah odleže živini, če se je zdravilo to o 1. stopnji (stadium) bolezni dalo.

Potovanje po okrajnah nebá.

(Dalje.)

„Kako je pa bilo mogoče, da so zvezdogledi že pred to najdbo toliko od nebeških prikazín vedili? Al jih Tiho Brahe ni tako natanko prerajtati znal?“

Poprej so dogodbe na nebu na dve víži prerajtovali. Perva se je ravnala po skušnjah, ki so jih njih očaki ali pa sami že doživeli, in po znanih dogodbah, ki so se primerjale v gotovih časih. Po tem so prerokovali, da se bo to ali uo tudi vprihodnje po navadi godilo. Temu prerokovanju ni treba znanstva naravnih postav, pa tudi ni tako važno, ker nemore od zvezd ali svetov na novo najdenih celó nič gotovega prerokovati. Druga pot je bila po znanstvu naravnih postav, po katerih zamoremo dogodbe prerokovati, če prav od pretečenih časov nobene skušnje nimamo. Ko bi bil Piacci vprašal Tiho Brahe-ta: „kje je moja zgubljená zvezda?“ mu bi bil mogel odgovoriti: je bom iskal z daljnogledom sem ter tje po širokem nebu; morebiti jo dobim; vém pa prav nič ne za-njo, ker še dozda nje pot ni po skušnjah popisana. Tudi s Halejevim kometom se bi bila taka godila; če je ravno od hoda njenega nekaj znanega, bi vendar ne bilo mogoče vsega prerajtati, ko bi omenjenih postav ne imeli, ki sta jih Newton in Kepler na Kopernikovo spoznanje sozidala.

„V čem vendar obstojé Newtonove postave?“

Vsega vam nemorem tú razjasniti. Le naj potrebnejši reči bom skušal dopovedati, ki jih vsak lahko razume. Newtonove postave obsežejo dokaze in skušnje, da se nebeški svetovi po ravno tistih naravnih postavah gibljejo kakor trupla na zemlji. Že pred Newtonom je bilo znano, da se nobena stvar tukaj na zemlji ne more sama po sebi ustaviti, če si jo k teku ali gibanju pripravil, in da se nobena sama po sebi zmeziti in nikamur gibati ne more, če nima življenja v sebi.

„Kako nek more to biti, ker nas vsakdanje skušnje učé, da se krogla, ki jo po tleh zatekliš, sama po sebi ustavi ter mírna obleží?“

To se nam le zdí, da se sama po sebi ustavi; v resnici jo pa ustavijo stvari medpotoma, ki jo zavirajo in čedalje bolj miré, dokler ji sčasoma vse moči ne vzamejo, da še daljnih zavirov zmagovati ne more. Skušnje nas učé, da zalikana krogla toliko dalje derčí, kolikor glajši je pot. Če je pot polikana, bo krogla veliko dalje letela kakor po kamniti in roglati poti. Iz tega se dá skleniti, da nobena gibljivoča stvar ne more zmeniti sama po sebi ne svoje hitrosti ne svoje poti.

„Kako je pa, da krogla ali kamen, ki ga na pošev v zrak zaženemo, okroglo-zavito pot stori?“

Res je, da kamen ne pade navpično, ampak navkrog, če ga na pošev veržemo. Vzrok tega pa so zopet zavere, ki ga vedno na zemljo vlečejo, pa ga le sčasoma omamljajo in na tla spravijo. Perva stanovitna zavera je peza (teža), če tako zovemo vedno moč naše zemlje, ki vse stvari na se vleče, da vsaka tako globoko pade, dokler podlage ne najde; druga zavera je zrak, kakor vsak vé, da se mu veter dela, kadar leti. — Trupla, ki same po sebi ne morejo svojega stanú premeniti, se ustaviti ali zmeziti, imenujemo „lene“, njih lastnost pa „lenobo“. (Dalje sledí.)

Starozgodovinski pomenki.

O imenih rek Save, Sore, Drave, Mure, Anasa.

Razložil Davorin Terstenjak.

(Konec.)

Da Norikum in Panonia je zibelka Slavenov, to poterjujejo povesti severnih bratov. Polaci išejo domovino Kraka na Koroškem, Čehi svojega Čeha, na Horvaškem, in stari Nestor pravi očitno: v Noriku je domovina prvih Slovincov. Te povesti so se ohranile do dnešnjega dné v spominu naroda. Pojte v Krapino in prosti Horvat Vam bo pokazal na razvaline gradov, v katerih so bivali Čeh, Leh in Meh. — Kdaj pa so se Slovenci iz Norika in Panonije v zatatranske krajine izselili, se bo dalo dobro zvediti. Ostromni poljski zgodovinar Lelevel je ravno na svetlo dal prevažno delo za staro dogodivščino „Poloka pred prihodom Slovincov“. Nismo sicer še tako srečni bili dela tega v roke dobiti, al že iz naslova vidimo, da na Visli ni prva domovina Slavenov.

Vsaki narod zna povedati: odkod so njegovi stariši prišli, in le mi Slovenci bi ne bili nikakošne povesti od svojega izvira ohranili. Več kakor jezero starih in mladih Slovencev sem že vprašal, ali vejo kakošno povest, ktera bi razodevala našo prvo domovino, — pa ne ene nisem mogel zvediti. Eno edino prislovico sem čul, ktera utegne kakošen zgodovinsk pomen imeti. Pravijo med Ščavnico in Pesnico, kadar se kdo oskuti, da mu ni več sluha in duha: „je šel v Indio po purane“ (kavrače, gallus indicus, primeri: Purem puter, to je, Perun dečko, der Brahmaknabe, ime indiške reke), kjer so bili njegov oča doma“.

Drugega slovenskega roda mi ne poznamo, kateri bi bil prišel med 4. in 6. stoletjem iz severa, kakor Horvate in Serblje. Ali vsi ti Slovani so obsedli opostušeno Panonijo, Dacijo, Moesijo itd. Še imena vojvodov horvatskih znamo, kateri so Horvate iz tatranskih stran pripeljali, — in Slovenci po Štajerskem, Kranjskem in Koroškem bi ne bili ohranili imen svojih vojvodov, kateri so nas iz severa pripeljali?

Že v 9. stoletji najdemo, kakor frizinški spominki pismeno pričujejo, popolnoma omikani jezik slovenski, kateri se bistveno razločuje od vsih drugih narečij slovanskih. Ni podoben ne staročeskemu ne staropoljskemu, ne staroruskemu, ampak ima poseben značaj. V tem jeziku se je že moglo več kakor 200 let pisati, ker že gotove izraze za abstraktne pomene v njem nahajamo. Da mi Slovenci nismo iz severa prišli, pričuje tudi ta okolščina, da smo čisteji značaj ohranili gledé jezika. Slovenski jezik ima več neorganiških indiških besed *), kakor severno-slavske narečja. Do-

*) Takošnih besed bi znali celo kopico navesti; tukaj samo dvojih lastnih imen omenjamo; prvo je ime reke Kokra, ki pomeni idoča, gibajoča, torej toliko ko štajerska Laznica, od glagola kak, kank. iti, gibati se; zato kača, ktera se tudi v indiškem jeziku tako veli, lat. serpens, od

zdeva se nam, da so že stari pisatelji Vinde in Slavene razločevali, ker radi rabljajo izraze „Vinidi et Sclavi“ v poznamljanje slednih kot novih prišelcev.

Da je Slovenec prvotni stanovnik v Panonii in Noriku bil, opominja še beseda Vlah, s katero Slovenci imenujejo Kelta Galla. Besedo to je cerkvenoslovenski jezik, kterege domačija je v Panonii, ohranil v pomenu peregrinus. Naj že je, da so to besedo iz severa med 4. in 6. stoletjem prišli Slovenci iz tatranskih straní, kjer so se v njih sosesčini Vlaha naselili, seboj prinesli, ali pa jo pri zaostalih panonskih prebivavcih slovenskih našli, zmiraj pričuje ta beseda, da prva domovina Keltov ni takraj Alp in Rajna bila.

Tudi nobeden klasikar tega ne terdi, marveč vsaki Kelte prek Alp in Rajna pozneje priti daje. Ker pa je kritiško zgodovinoslovje izsledilo, da izseljevanje Keltov ni se pred leti 388—382 pred Krist. rojstvom godilo, in ker djanske dokaze imamo, da so že pred tem časom tukej ljudi stanovali, zato vprašamo: kdo so bili ti ljudi, kateri so Jasonu prek Krasa barko zanesli v jadransko morje. Mi sicer Jasonove basni ne verjamemo, ali toliko je resnice v nji, kakor tudi učeni naš rojak prof. dr. Čížman terdi, da ta basen pričuje za zgodno tergovsko obćenje prebivavcev Ponta Euxina s stanovniki kraj Donave, Save in jadranskega morja.

Če vse te okolščine premislimo in djanske dokaze, ktere v rokah imamo, pretresujemo, ne moremo drugači, kakor si Vodnikovo zapeti:

Od nekdej stanuje
Že tukaj moj rod;
Če vé kdo za drujga:
Naj reče odkod!

Kratkočasnica.

— V Gradcu so se skor vsak večer trije mnogim našim bravcem dobroznani gospodje L. M. K. v neki gostivnici shajali. V posebni izbi se prijazno pomenkvajo od resnobnih in važnih reči, pa tudi ktero za smeh povejo, kozarček žlahnega vinca poserkljajo in včasih tudi zakvartajo. Bil je v tem mestu tudi neki krojač (žnidarček), čigar edino veselje je bilo, svojo kozico zapustivši, v tovaršijo teh gospodov se siliti. Radi bi se ga bili znebili, pa kako — brez zamere? — Med igro, h kateri se vé da ga niso hotli povabiti, ga dolg čas premaga, da terdo zaspí. Gospodje enkrat luči pogasnejo in velijo natakarku, naj možička zbudi. Ta ga podrega rekoč: No, mojster! bote le koj spali? Krojač, prebudivši se, shlopoče, riblje in riblje oči, ter se čudi, da je vse temno, gospodje pa vendar le neprenehoma kvartajo, da je kaj — „adut“, „trumpf“, „gestochen“, „daj kvarte!“ Mojster, vi ste gotovo oslepili — pobara eden gospodov — da ničesar ne vidite? — „Za božjo voljo! saj res — vse tamno mi je pred očmi — zdihne mojster — moje oči so že tako slabe bile. „Natakar! peljite me domu, lepo prosim“. — Ko ga na ulice spravi, vidi

serpo, krieche; enoglaseči se glagol tudi v indiškem jeziku nahaja in ravno to pomeni, kar latinski serpo. Drugo lastno ime je Čadram blizo Konjic na Štajerskem, od sanskritskega glagola čad ali čand, svetiti se, sijati. Čadram torej pomenja to, kar Sivnice, Svitjina, Svetlinec Luče, Sobota itd. Tukaj spet vidimo večkrat omenjeno čudapolno analogijo v indoeuropejskih jezicah gledé pomenov. Čand pomeni tudi lasast, kosast (indiški keshavi) čadrast — čodrast, kodrast biti, lockig seyn, Locken haben. Starim narodom so čodri, kodri, kose (die Locken) služile za znamenje solčnih žarov, zato nahajamo juba, die Locke, Mähne, in jubar, der Glanz v latinskem, — φοιβη, die Locke, φοιβος, Phoebus, das Licht, Sonnengott v gerškem, — gran, die Locke, in gran, die Sonne v celiškem jeziku. Evo analogijo!

NOVICA

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XII. V Ljubljani v sredo 20. decembra 1854. **List 101.**

Število živine naj se vjema z velikostjo kmetije.

V nekem poprejšnem sestavku smo rekli, naj bi kmetovavci skušali več živinske klaje (hrane) pridelovati, in sicer toliko, da bojo zamogli živino svojo dobro rediti in s primernim številom živine kmetijo svojo dobro obdelovati.

Koliko živine naj tedaj ima gospodar, da bo ravno prav?

Odgovor na to vprašanje ni tako lahek, da bi naravnost zamogli reči: toliko in toliko.

Živina, ki jo gospodar potrebuje, razpada v dvoje: nekaj je je treba za delo (vprego), nekaj za molžo, pitanje itd.

Koliko živine potrebuje gospodar za delo? To se ravná po lastnosti, velikosti in moči živine, ki jo ima, — po lastnosti zemlje njegove, po legi zemljiš, po njih oddaljenosti od doma, po različnem obdelovanju itd. Vidi se iz tega, da ni mogoče števila delavne živine določiti, da bi veljalo za vsakega gospodarja. Vsak lahko po svojih okoljšinah prerajta in jo bo tudi prav zadel, ako mu to za pravilo velja: da ne sme ne več ne manj delavne živine imeti, kakor toliko, kolikor mu je je neobhodno potreba, da zamore vse svoje dela popolnoma in o pravem času opraviti. Če bi preveč živine za delo imel, bi si škodoval, ker bi potem zamogel manj molzne, pitavne živine imeti, ktera je z manj klajo opravljena kakor delavna; — če bi pa imel premalo delavne živine, mu je pa tudi škoda o tem, da ne bo mogel ob pravem času opraviti poljskih in družih del. Ktero sorto živine naj gospodar za vprego ima, se tudi ne more kot občno veljavna postava določiti. Konj je sicer dražji na vsako vižo, pa ima to prednost pred volom, da je hitrejši in v mnogih okoljšinah gospodarju bolj pripraven od vola. Vol je bolj počasen, pa ne prizadene gospodarju toliko stroškov, se ne izdela tako zlo, kakor konj, in mu je spitan čez leta še na dobiček. Se vé pa, da z govejo živino v tacih krajih vendar ni dobička, kjer ima gospodar le kislo seno, ki tekne konju, govedom pa ne. Kakor krava po kisli mervi ne daje dobrega mleka, tako se tudi vol ne redí ne za moč ne za meso.

Vprašanje je še: ali se smejo namesto volov krave za delo rabiti? Gotovo, in z dobičkom. S klajo, ki je en konj potrebuje, se dá dvoje krav dobro rediti, in vsakoletni dobiček, ki ga donaša krava na teletu in mleku, prekosi vola veliko. Če se kravi, kader dela, več poklada, ne bo zguba mleka velika. 4 krave, ki so se vpregale (en par zjutraj, drugi par popoldne) so memo 4 krav enake molže in ne vpreganih, v 4 tednih le 46 poličev manj mleka dale, na mesu so delavne krave v tem času zgubile 12 funtov, une pa so pridobile 36 funtov. Al ni zguba na mleku in mesu tako majhna, da ni v nobeni primeri z dobičkom opravljenega dela?

Če vse to dobro prevdarimo, vidimo očitno, da bi z gotovim dobičkom marsikteri gospodar znal konje z voli ali kravami za delo premeniti. Naj bi prazna ošabnost nobenega ne zadrževala vpeljati koristno zameno!

Drugo vprašanje je na dalje: koliko molzne, pitavne itd. živine naj ima gospodar? — Na to vprašanje si bo lahko odgovoril, ako se vpraša: „koliko potrebuje gnoja, da bo dostojno gnojil polje svoje? in pa: „koliko klaje in stelje mora imeti, da si bo ta gnoj napravil?“ Ako si na ta dva odgovora pravi odgovor vé dati, bo tudi vedil: koliko molzne ali pitavne živine zraven delavne bo prav imeti.

Koliko gnoja mu je treba za zemljiša njegove, to se ravná po velikosti posestva, po lastnosti zemlje, po tem kako gospodar versti sad za sadom itd. Če je tedaj zrajtal: koliko gnoja potrebuje, bo tudi lahko zvedil: koliko klaje in stelje bo živina potrebovala, da bo napravila potrebno mero gnoja, ker je po gotovih skušnjah znano, da po čez se smé rajtati, da iz 10 centov klaje in stelje z živinskimi izmečki vred bo gospodar dobil okoli 25 centov gnoja, če je gnoj takošen, kakoršen ima biti in ne preveč sognjit, in če stelja ni več kakor četerti del klaje znesla.

Koliko živine zamore gospodar s svojo klajo in steljo v hlevu brez paše rediti, tudi ni teško izrajtati, ker je znano, da ena dorašena goveja živina srednje velikosti, celo leto v hlevu rejena, potrebuje 80 centov suhe klaje in stelje. Če pa rečemo „suhe klaje“, ne mislimo, da le s suho klajo se ima rediti, ampak da vsa klaja — sirova (frišna) in suha — mora toliko znesti, da ima tečnosti za 80 centov suhe. 4 do 5 centov frišne klaje znese 1 cent suhe, — suha klaja s frišno naj se pa tako vjema, da na 2 tretjinki suhe klaje pride naj manj 1 tretjinka sirove.

Potovanje po okrajnah nebá.

(Dalje.)

Če pa pravimo, da so trupla (stvari) lene, si ni misliti, da nimajo nikakoršne moči v sebi. To bi bilo zoper njih naravne lastnosti. One imajo veliko skrivnih in znanih moči, le samostalnosti jim manjka, da bi mogle kaj same po sebi storiti. Res čudno je, da ljudje toliko sto let teh naravnih in tako odkritih lastnost niso spoznali. Še le Galilej je spoznal: kaj je teža in njena moč (težnja), Descart jo je pa prvi v rabo vpeljal. Veliko nam koristi vedeti, da težnja (Schwerkraft) je vzrok, da ena stvar drugo na se poteguje ali k sebi vleče. Gibanje padajočih stvari pa izvira odtod, ker jih zemlja na se vleče. Po Newtonovem dokazu je natéga med stvarmi toliko manja, kolikor dalje so saksebi. Natežna moč se hitreje zmanjšuje kot oddaljenost naraša. Če stvari dvakrat tako daleč saksebi postavimo, kakor so pred stale, se ne pomanjša natežna

moč ali natéga na pol, ampak bo štirikrat manja od prejšnje; če so stvari trikrat tako deleč saksebi kakor so pred stale, se bodo z devetkrat manjšo močjo nategovale ali na se vlekle. Ker je natežna moč pri vsakdanjih stvaréh sploh našim občutkom zakrita, bom skušal to po nekem izgledu razjasniti. Naredite si na beli steni senco s ploščo, ki jo en komolec od luči deržite, — vidili bote, da je senca dosti širokejša kot plošica; deržite jo potem 2 komolca od luči, ter bote vidili, da je senca 4krat manjša; ako jo deržite 3 komolce od luči, bo senca 9krat manjša kakor je bila na prvi stopnji. Temu enako se zmanjšuje natežna moč, če trupla saksebi postavljamo. — Dalje je Newton dokazal, da natega, ki izvira iz vseh trohic okrogle zemlje, ravno s tako močjo po vunanji krogli sega, kakor da bi bile vse trohice, iz katerih ona obstoji, v nje sredi zbrane. Ravno to tudi velja od natežnih moči, s katerimi svetovi eden drugemu na se vlečejo. Do lune, ki je 60krat dalje od srede naše zemlje kakor stvari, ki na zemlji ležé, ima zemlja 60krat 60, to je, 3600krat manjšo moč kakor do svojih stvari.

„Kako se pa zamoremo prepričati: ali res zemlja luno na se vleče ali ne?“

Nič ložejega kot to. Kaj ne, krogla po likani poti na ravnost letí, če je nič ne overa. Luna, ki po čistim zraku plava, pa nikoli naravnost ne gré, ker jo zemeljska natéga z ravne poti spravlja, da se mora krog zemlje verteti. Ako oddelek krožne poti, po kateri luna plava, prerajtamo, je skrivljena pot natanko tista, ki našim pravilom od natege zadostuje. Njena pot se nagne vsako minuto za 15 čevljev, 7 palcov in pol. Pomislite: kaj če to reči, da mi med brezštevilnimi pogodbami, katerim bi znala skrivljena pot podveržena biti, vselej tisti odstop ali ovinek od ravne poti dobimo, ki pravilom natežnosti zadostuje. Luna se pa tudi med vsakim obhodom nam več kot na pol širivosti zemlje približa, potlej pa ravno toliko odmakne. Na vsakteri teh stopinj ima luna drugo oddaljenost, bolj ali manj skrivljene pota, ki vselej natežnost poterjujejo. — Vidili ste zdej, da so Newtonove postave čista resnica. Ravno to spričbo nam dajejo rajtinge, po katerih dobivamo pota krog solnca plavajočih svetov; vse nam spričuje, da se premikavne zvezde v svojem teku tako verté kakor nas Newtonove postave učé. Podoba naše zemlje je podveržena ravno tistim postavam, katerim so podveržene okrogle podobe družih svetov, njih gibanje in krožne pota. Neutrudljivo preiskovanje je dokazalo, da je bila zemlja v starodavnih časih, preden je še bilo kaj življenja na nji, mehko - vlažne sostave, tedaj so se mogli vsi deli po postavah natege v podobo krogle združiti, da so verjni deli povsod enako deleč od srede zemlje ležali, ako jih niso drugi zadržki pri uterjenju naše zemlje zadrževali. Med take zadržke štejemo nje vreteno vertenje. Letó vertenje (kaže vam ga vreteno) žene vse, kar ni v cevki, na okrog; kar je daljnega, ima dalje pota, se toraj hitreje verteti mora. Učile so pa nas skušnjo, da pri takem vertenju v okrogu vse od cevi hití kakor pri vretenu na perotnicah vidite, ki med vertenjem velikokrat kavko po hiši zažene. Zemlja se je morala po tem okoli ravnika (Aequator) zbočati ali širokeja postati, na koncéh pa nekoliko vdreti, ter je bolj ravna postala. Da zemlja ni popolnoma krogli podobna, ker se je na koncéh ali polih posedla, okoli srede na ravniku pa povzdignila, so že 50 let pred vedili, kot so postave v roke dobili, po katerih zamoremo natanko dokazati vzroke njene podobe. — Kakor zemlja so se tudi vertéči svetovi ali planeti na svojih polih posedli, in sicer vsak po svoji velikosti in hitrosti. (Dalje sledí.)

Slovstvine reči.

Še nekaj o doveršivnih glagolih *).

Kdor hoče resnico spoznati ali jo drugim dokazati, mora vsako reč, na katero se opira, dobro pogledati, sicer se mu lahko prigodi, da zmoto iz zmote izpeljuje. Prav taka je v naši zadevi. Nikoli nismo mislili, tedaj tudi ne terdili, da je „sljú“ doveršiven glagol, in vender nam to pripisuje gosp. pisatelj v listih 88—99, in od ted skuša izpeljati iz perve drugo svojo zmoto (str. 355), da s tem nehoté poterjujemo njegovo misel. Drugač najde, kdor prav pogleda (str. 270, in drugje nismo od tega govorili), kjer pravimo: „Ostromirov evangeli, ako ravno ga je Rus pisal in v njem po svojem narečji marsikaj pre naredil, ima tukaj vender še prav Mat. 10, 16. in 11, 10. „poslú“ ne „pošiljaju“, tako tudi Marc. 1, 1.; in Mat. 23, 34. ima Ostromir „sljú“ in Saz. Ev. „šljú“. Iz tega se po pravici dá izpeljati, da imamo v staroslovenščini v določnem naklonu sed. časa doveršivne kakor tudi nedoveršivne glagole, pa ne, da je „sljú“ doveršiven glagol.

Tako ima Ostromir: Mat. 3, 11. „kreščú“, Luk. 2, 29. „otпустиši“, kar se pa v družih natisih, kateri imajo iz poznejih časov sploh popačeno slovenščino, v ravno teh verstah bere: „kreščaju“, „otpuščaješi“. Še veliko tacega bi se dalo navesti iz staroslovenščine, kar pa zato opustimo, ker želimo, da bi se v kratki zadevi ob kratkem pogovorili in zedinili.

Pa kaj je tudi treba veliko skazovati, da je taka raba doveršivnih glagolov že od nekdanj slovenščini lastna, pa ne kot „plevel“, ampak kot zlato zernje. Saj je znana sploh. Ravno to rabo doveršivnih glagolov najdemo tudi v nar lepši slovenščini, kjer se vse tako rekoč sveti kakor nar čistejše zlato, in kjer vsaka beseda presega ceno zlata na kupe. — Kdo najde namreč kje lepši slovenščino od tiste, ki jo imamo v pisanji očeta Hrabra Černorizca? Ta je živel blizo časa sv. Cirila, ker sam piše, da še živé ob njegovem času, kateri so ss. Cirila in Metodija vidili. In ravno tudi v tem prekrasnem pisanji vidimo to rabo doveršivnih glagolov, ki se zdaj za-njo poganjamo: „Vzglasit“, vzglaset se“. Je li to „plevel“? —

„Da je za hvaljeno rabo (pravi gosp. N. str. 362.) tudi slavni naš Miklošič, to priča 1. in 2. zvezek „berila slov.“ za viksi gimnazij; le v pesmih (starih) se ni dalo vse do zobca popraviti“. Ko bi to res bilo, bi slavni gosp. Miklošič ne bil pisal 1. str. 7 teh besed: „Ne tisti, ki počne, temuč tisti, ki doverši, slavo dobi“. „Begeč človek mnogo sveta prehodi, ali prijatelja ne najde“. (Med drugim ravno tudi pregovori pričajo, kako vterjena je omenjena raba glagolov pri Slovencih.) Str. 11. „najdeš, začne, uidejo, prežene“, str. 19. „ugane“ itd. Veliko krivico tedaj dela slavnemu gosp. dr. Miklošiču, kdor terdi, da hoče omenjeno vselej navadno rabo doveršivnih glagolov ovreči.

Kar gosp. ugovornik (str. 380) z malo besedami pové: „Raba od nekdanj je pa v vsih jezicih postavodajavka, kateri se mora celó modroznanstvo po-

*) Slavni gosp. pisatelj tega sostavka nam ne bojo za zlo vzeli, da smo ga okrajšali, in da natisnemo le pretresovanje tistega, kar je bilo njim in drugim (po njih misli) napačno opo-nášanega, ker to že vredniška poštenost terja. Mislimo tudi, da važniši njih terdila so tudi v tem ulomku zapopadene. In ravno tako ne bomo tudi od nobene druge strani daljših spisov o ti zadevi v „Novice“ več jemali, kakor edino to, kar razjasnuje komu po krivem podtaknjeno misel. Da ne moremo slovniških pravn brez konca in kraja jemati v „Novice“, nam bojo poterdili častiti pisatelji sami, ako pomislijo, da taki učeni pomenki, če tudi važni za slovensko pisavo, niso večini bravcov vgodni. Slovenskih pisateljev več je zdaj: potegniti s tem, kar bojo za pravo spoznali. Vred.

Potovanje po okrajnah nebá.

(Dalje.)

„Tega sicer ne moremo tajiti, da bi te naravne postave za vas zvezdoglede ne veljale; nam je pa vse to prazna govornica, ker so nam rekli, da v svetem pismu stoji, da je Josue Boga prosil, da je solnce ustavil“.

Jez bi djal, da s temi besedami ni rečeno, da solnce hodi, kakor še dandanašnji pratikarji pišejo, da solnce vzhaja in zahaja, namesto da bi rekli: ta in ta dan se bo zemlja na svoji poti tako vertila, da bomo ob sedmih solnce zagledali, kakor da bi v ti uri čez juternje gore prisijalo. — Poslušajte pa zdaj mene. Tudi meni je sveto pismo dobro znano, pa sem pri Hiob. pogl. 38. v. 13. in na več drugih krajih teh bukev najdel, da govori od „perotnic zemlje“. Če bi kdo z vsem tem dokazati hotel, da sveto pismo namen ima, nas v zvezdoznanstvu podučevati, bi po zadnjem lepem izgledu očitno nas učilo, da se zemlja po zraku verti, ker bi sicer vedno mirne „perotnice“ za ničesa ne bile. Poslušajte kaj govori Chateaubriand (Šatôbrian), ki velja za enega naj bolj učenih in pobožnih katolicánov naših dní. On odgovarja na pritožbo, da so v Rimu važne znanjbe zvezdogledov prekleli: „ali ne spricujejo drugi dopisi iz Rima dobro ravno teh znanjeb? Toraj moramo reči, da so tudi v Rimu, kot drugod, sčasoma k bolji razsoji prišli. Očitnje pa, da je pravo keršanstvo ljudsko omiko zadrževalo, ni res in velja le starim narodom, ki jih vendar za silo modre imamo. Leta 591 po tem, ko so Rimsko mesto sozdali, se je starašinstvo zbralo in zapovedalo, da naj se modroslovci iz mesta zapodé. Šest let po tem si je tudi Kato prizadeval, da bi bili atenskega poslanca Karneada odpravili, da se ne okuži mladina po gerških zvijačah in da ne bo prihodnost ljudstva terpela! „Če se je rimski prestol“, pravi Chateaubriand dalje, „kadaj Kopernikovemu spoznanju vstavljaj, ali se ni ravno kaj tacega že pri Gerkih primerilo?“ Plutarh pravi: „Aristarh méni, Gerki naj bi Samoščana Kleanta (imeni ste predjane) pred sodbo poklicali in ga obsodili božje kletvine, ker je stan sveta poderl, posebno ker se je ta človek prederznil umišljavati, da obnebbe pri miru stoji in da se le zemlja napošev vprek kroga živinskih znamenj pomikovaje krog sebe suče“. — Čez 6 let so pa v Rimu sami privolili, da naj se Kopernikove misli v šole vpeljejo. Ali niso sv. oče papež Gregor, slavni popravljavec pratike, minih Bako, morebiti znanjenik daljnogleda, kardinal Kuza, mašnik Gassendi, ali niso vsi ti bili zvesti varhi, ki so podpirali svojo umetnostjo zvezdoslovje? Kdo bi bil pa tudi perve leta te znanjbe v Rimu več zvezdoznanskih zapopadkov iskal kakor pri Tihu Brahe-tu, ki je vedno tajil, da se zemlja ne verti?“ — To so besede moža, čigar slavnost se razlega med modrimi duhovnimi pastirji vse Europe.

To je pa druga — bote zdaj rekli, kaj ne! — če taki možje vaše resnice in znanjene postave sami podpirajo, bomo jim pa tudi mi verjeli. Veseli me, da sem vas otel tisti nesrečni kugi, ki serce ogluší, da resnice več zapopasti ne more. Verjemite: resnice ostanajo resnice, in veljavnost Kopernikovega zapopadka, veljavnost božjih postav v stvarjenju bo popolnoma krivično mnenje zmagala; prepadle bodo kvante, babje vraže kakor se rušijo sčasoma sivi robovi stermega skalovja; obstalo bo le, kar se resnici ne opira, kakor bodo obstale pervine ali prvi sestavni deli teles in postave Stvarnika.

(Konec sledí.)

Slovstvine reči.

Dostavek k spisom od glag. doveršivnih ¹⁾.

Ne domišljujem si, da sem preudaril natoro glagola slovenskega že popolnoma. To je težje, kot si misli marsikdo. Zato ponujam prečastitim bravcom za božično orehovo potico ali medenko nekoliko „orehov jezikoznanskih“. Pozneje se mi je začelo dozdevati, da se je zgodila morda glagolu „pomeniti“ (bedeuten) krivica. Nekteri glagoli izhajajo na ravnost iz imen; n. pr.: svetovati iz imena „svet“ namesto: „sovet“ iz „so“ pa „vêt“ = govor; jugoslov. savětovati, pa kje in kje tudi svétiti koga; obetati namesto: obvetati iz obet = ob-vêt; razumeti, srb. česki: razuměti, tudi razumiti, rozumiti, poljski rozumieć — iz „razum“, „rozum“, ne pa iz „raz“ pa iz „umem“; tedaj so vsi veršivni kakor „razuměvati“, „rozuměvati“, rozumiewać ²⁾. Morebiti, da izhaja tako tudi „pomeniti“ (bedeuten) naravnost iz imena „pomen“, in ne mara, da je tedaj „pomeniti“ veršiven tako, kakor pomenjati ³⁾, razumeti in razumevati itd.

Jako slaven jezikoznanec méni, vendar noče še terditi očitno, da izhajajo bojé tudi glagoli staroslovenski in drugih Slovanov: prihoditi, dolaziti, iznositi itd. ravno tako naravnost iz imen: prihod, dolaz (prim. prelaz), iznos itd., in da so ravno zato veršivni. Zakaj so pa naši: iznositi, prelaziti itd. doveršivni? Zato ker izhajajo iz: „iz“ pa „nositi“ itd.

Vredno je to reč premišljavati. Vendar naj se nihča ne prenagli, da bi izpeljaval n. pr.: „zahvaliti“ iz „zahvala“, priorati iz „pri-or“ itd. Naj pa izhaja jugosl. „iznositi“ na ravnost iz imena „iznos“ ali pa iz glagola „iznesti“, naj bode „pomeniti“ (bedeuten) pravi veršivni ali pa nedoveršivni glagol, to ne bo škodovalo čisto nič misli moji zastran rabe glagolov. Nekaj ljulike bo pa ostalo kakor v najbolji pšenici menda vekomaj; n. pr.: poznam tega človeka, namesto (kakor so govorili še za Trubarja Slovenci in kakor še dan danes Slovani severni): „znam“ tega človeka. Beli Kranjci pa pravijo še: „zna se mu na nosu, kdo je“. Drugi Jugoslovani pravijo poznajem ga = poznam ga.

J. N.

¹⁾ Čeravno so učeni jezikoznanski pomenki mnogim bravcem „dolgočasni“ (kakor se nam je od nekterih strani vediti dalo), so vendar od druge strani za napredek našega jezika tako važni in potrebni, da moramo hvaležni biti domoljubom, ki so to reč sprožili in temeljito pretresli. Da pa se poprave jezika našega razodenejo občinstvu, ni druge poti, kakor po listih časnikov. Naj tedaj tisti naših častitih prejemnikov „Novic“, ki so le braveci, ne pa sami tudi pisatelji, prijazno pomislijo, da se v tacihi potrebnih pomenkih tudi zanje trudimo, da jim bomo mogli zmiraj bolj po starem domačem jeziku in prijetno v duhu našega naroda pisati. Saj je tudi „dolgočasno“, preden gospodar izredi ovco, da mu daje volno, in preden iz volne se stka sukno; ali „kratkočasno in prijetno“ je potem lepo sukno imeti, ki nam jo je dala ovčica. Kakor od več strani smo ravno tudi iz Reke prejeli pismi dveh učenih domorodcev, ki ne moreta prehoviti gosp. Navratilovega sestavka „o glagolih“. Med drugim pravi eden izmed nju, da „zraven tega, da temelj literarnega približanja jugoslovenskih narečij naj je to, da rabimo vseskozi le take besede, ki so v vsih jugoslovenskih narečjih jednake korenike, je treba zares dobro paziti na glagole, ker oni so temelj naše konstrukcije in sintakse, in reči se more, da je naš jezik glagolni, pa ne substantivni, kakor je nemški, talijanski in vsi drugi jeziki novih narodov“. Drugo pot bomo kaj več povedali o ostalem dopisu. Vred.

²⁾ Vuk, Lukaševski, Konečny; po poljski doverš. glag. iz rozumieć je zrozumieć.

³⁾ V Rožni Dolini na Koroškem.

praviti, da jo sopuh goni. En vagan tacih praznih storžev je Marzelova mašina v 8 minutah zdrobila.

Potovanje po okrajnah nebá.

(Dalje.)

Še jih vidim tam eno pest, ki se jim nekaj po glavi meša; kažejo, da jim ni vse prav. No, oglasite se, kaj pa vam je?

„Odkritoserčno ti povémo, da vašega zvezdoznanstva in sploh naravoslovja terpeti ne moremo, ker človeka vsega spači. Po vašem ni Bog, ki velí solncu gori ali doli iti, — ni Bog, ki zemljo v svoji desni derží ter ji poletje in zimo pošilja! Po vašem ne opravlja tega Bog, ampak slepe naravne postave so njegovi namestniki. Vi ne vidite v blisku Njegove jeze, — vam ni strela družega kot električen zrak, ki po naravnih postavah iz pozemeljskih rečí v zraku postaja in v tistem trenutku po neobhodljivih pogodbah na zemljo treši. Po vašem ne razširja Njegova roka viharjev po zemlji. Vsega tega vi ne poznate, temuč razderta ravnovaga vam je vsega vzrok. Dež, ki po suši našo zemljo okrepcáva, ni dar Njegove dobrote in milosti, to je vam le igrača gorkih in merzlih vetrov!“

Ali ste se skašljali? Vsak ima svoje težave, kakor mu ravno pamet zastaja. Ali morda naravoslovci tajé, da je Bog svet ustvaril?! „Tega ne“ — bote odgovorili. Bog je tedaj v svoji neskončni vsegamogočnosti in nespremenljivosti vse ustvaril; dal je pa tudi svetovom vselej neobhodne postave, preštel je njih poti ter jim je meje postavil in zapovedal, da se vedno gibljejo po redu, ki ga je On določil. Bog se od tistega časa ni spremenil, toraj je še zmiraj stvarjenje prvim Njegovim postavam podverženo. Če mi te postave beremo v bukvah božjega stvarjenja, spoznamo Njegove zapovedi ali postave, ki jih je dal stvarjenim rečem, in kar se po teh postavah godí, se gotovo godí po zapovedju Tistega, ki jih je dal. Bog, pa noben drug, ni po stvarjenju gospodaril; božja volja so postave, tedaj mi naravoslovci pravimo, da se po božji volji godí, če se kaj po najdenih postavah stvarjenja godí. Skoraj bi bil mislil, da se le norčujete, ko sem vaše prve besede zaslišal. Viditi pa, da oponašanja ni konca ne kraja, — da mislite: da pri zvezdoznancih vse križem gré, sem tedaj vam tudi to težavo od serca odvalil. Zdaj, ko sem vam serčne skerbi pomiril, pregledjte prav z mirnim duhom prečudno osnovo stvarjenja. Vsaki planet je velika in temna krogla kakor naša zemlja, solnce pa jim daje dan in noč, v tem ko se verté in krog njega plavajo, ter ima ena pola sveta noč, ko ima druga dan; s časom se pa noč in dan verstita. Zemlja se na svoji poti solncu približa: takrat imamo pa zimo, — potlej se pa odmakuje, poletje prihaja. Vsak planet dobiva svetlobo od solnca, tedaj ga zamoremo na nebu zagledati, — ko se sveti, mu pravimo zvezda.

Pri tem premišljevanji se nam vrivajo misli, da bi ti brezštevilni svetovi utegnili obljudeni biti kakor naša zemlja, akoravno bi mogle njih stvari z mnogoverstnimi drugimi lastnostmi previdene biti. Kaka neskončna širjava se odpira našemu začudenju, če premišljujemo, da je vsak tako imenovan „stoječ svet“ zopet samostojno solnce in glaviten svet, krog kterege se drugi okrogli svetovi verté! Pri teh mislih zadeva našo dušo žark božjega razodenja, njegove modrosti in nezapopadljive skrivnosti naj čistejšega duha. Veličanstvo Njegovega stvarjenja obudi v našem sercu občutke pobožnosti in ponižnosti ter našo dušo k nebesom povzdiguje, ko vidimo: kaj je nečimernost tega sveta, — ko

vidimo, da v nezmernem stvarjenji, v vednih spremembah časnih stvari večnost kraljuje.

Na Dunaji.

J. Šubic.

Davki, ki si jih ljudje sami nakladajo.

2. Pijančevanje.

A. Ljubi moj! posodi mi 10 goldinarjev, če moreš!

B. Kaj pa je že spet? Kje te spet čovlji tiše?

A. Spet imam en dolg plačati, pa ga nimam okroglega.

B. Kako to, da k meni hodiš na posodo; naj ti posodi gostinčar (birt), kteremu si že toliko zaslužiti dal!

A. Kaj mi ne privošiš poliček vina ali frakelj žganča? — saj človek tako družega veselja nima.

B. Jez nikomur ne zavidvam kapljice vina ali ola, če ima premoženje potem; pri tebi pa ni taka, kakor skušnja kaže.

A. E! to tudi mene še ni na kant pripravilo!

B. Prijatelj! pa te morebiti bo, če ne boš opustil svoje vsakdanje poti v kerčmo. Pomisli le, da tistih 10 krajc., ki jih vsaki dan, kakor dobro vém, pušaš v gostivnici, znese na leto 60 fl. in 50 kr. Čez to pa pridejo še večkrat poboljški, tako da ti na tako vižo lahko naštejem blizo 80 fl.; naredi zdej rajtingo na 20 let, in potrosil si 1600 gold.!

A. Božji križ! kaj toliko?

B. Toliko, toliko, da! Ni tedaj čuda, da taki, ki so popolnoma pijanci, zapravijo vse, kar imajo, in sebe in vso družino na beraško palico pripravijo. Če človek take nesrečneže vidi in vidi koliko nadlog mora včasih njegova žena prestati, želel bi pač, da bi nobene gostivnice na svetu ne bilo!

A. A! ta bi bila pa vendar prehuda! Kerčmarji so vendar le debri ljudjé, ker lačne sitijo, žejne napajajo in popotne prenočujejo.

B. Pa še nekaj si pozabil: saj je 7 telesnih dobrih del. Toraj ti hočem jez pristaviti, kar si sam pozabil: „oblečene gospodarje slačijo, in mnogim h pogrebu pomagajo.“

A. Ne vém: kaj s tem misliš reči?

B. Ti bom pa pojasnil. Gospodarje vabijo piti, jim dajejo na kredo, dokler ne zapoje boben. Da pa pijančevanje daje priložnosti mnogim boleznim, ti je vendar očitno na vsih, ki so se spili; marsikteri pa še tega dočakal ni, in že pred ga je mertud spravil v kertovo deželo.

A. Pa niso vsi birtje taki, kakor jih ti popisuješ!

B. Vém, da niso, — vém, da so nekteri prav pošteni možje, kakor tudi vsak, ki včasih v gostivnico gré, ni pijanec. Al kdor strup prodaja, ne more vselej vbriniti, da bi nehoté se marsikdo ne zavdal. Taka je tudi z gostivnicami. Po malem je že marsikdo začel v pošteni gostivnici poliček vina piti, pa se je privadil, in je potem zahajal v pet družih in tako pijančevati se privadil. Jez že tako pravim, da bi naj bolje bilo, ako bi le ob cestah in v mestih, kjer veliko ljudi nima domače kuhinje, gostivnice bile, — drugod jih ni treba!

A. Si pač ojster pridigovar! Kaj nek so se ti gostivnice tako zamerile?

B. Zato, ker vidim, da si v njih toliko ljudi davke naklada, ki bi jih treba ne bilo, in ki potem toliko nesreč naključijo tistim, ki so jim zapadli.

A. Vince so pili, in vince se bo pilo, dokler bo svet stal, reci kar češ.

B. Prav je — pa pojdi tudi v gostivnico po tistih 10 gold., ki jih potrebuješ; naložil si jih menda že zdavnaj tam.

J. Jažirk.

reč preveč njih kri, ter uzrokuje tako mnogo bolezin. Bolje kosilice ali zajterk za mlade pa tudi stare ljudi se takole napravi: vzame se rujave skorje dobro spečenega kruha, pa se zriba na ribežu. Ta krušni prah naj se v vodi nekoliko minut kuha, potem prilije se mu sladkega mleka in dodá se malo sladkorja (cukra). J. Š.

Potovanje po okrajnah nebá.

(Dalje.)

„Koliko težavnega učenja bo vendar nam treba, bote rekli, če hočemo božje dela prav spoznavati!“

Ne bom vam matematično dokazoval Kopernikovega spoznanja. Kaj bi vam pač treba bilo velike učenosti, ktera tû ne velja toliko kakor veselje do spoznanja znajdb in stokrat dokazanih skušinj, ki so jih učeni močje v toliko stoletih od stvarjenih svetov si pridobili.

„Kmalí bomo tvojega prerokovanja siti, — že si Kopernika omenil, očeta dandanašnjih zvezdogledov, ki vsi v en rog trobijo, da se naša zemlja z drugimi svetovi vred krog solnca suče.“

Al nisem uganil, da hitro se bote vsi oglasili, kakor hitro se prederznem starih vraž se dotakniti! Da se solnce z zvezdami vred ne obrača krog mirno stoječe zemlje, ampak da ravno temu nasproti zemlja z zvezdami vred se krog solnca vertí, v tem so vsi zvezdogledi enih misel in si svestí, da je gotovo.“

„Tega ti ne bomo verjeli. Zvezdogledi so se že tako pogovorili, da nam resnice ne razodenejo.“

Pač bi bilo vendar to čudno, da bi toliko tisuč mož mnogoverstnih narodov v svoji laži edini ostali in nam čisto resnico tajili? Tega vendar ni verjeti, da bi ne bilo v preteklih dveh sto letih nobenega pravičnega moža med zvezdogledi bilo, — da bi ne bilo nobenega po lesketičih cekinih mikalo, ki mu bi jih bili polne aržate nasuli, če bi bil laž izdal.

„Kdo to pravi, da bi jih ne bilo manjkalo, ki so roke po zlatih stegovali?“

Se vé da, — pa koso se opekli, so jih rajši umaknili. Ako se je kdo prederznil zmolkniti, da Kopernik nima prav, so ga koj zvezdoznanci zavernili; revež je samega sebe v sramoto pripravil, ker ni vedil družega kot stare kvante v svoje opravičenje odgovarjati.

„Bodi tiho!“ porečejo drugi, ki se bolj učene mislijo, „ne sili nas našim novincem kaj več verjeti kakor sivemu starčiku Tiho Brahe-tu, ki si je svojo učenost na prostornem obnebu pri nebeških zvezdah pridobil, pa je svoje žive dni terdil, da svet mirno stoji.“

Odtekli so časi tamote in prišli so dnevi spregledanja, ko si je človek orodje napravil, da ž njim bolj natančno pregledujemo nebo in na nebu vidimo stvari, ki jih Tiho Brahe nikoli pred oči ni dobil.

„To bo zopet kakošna zvijača Kopernikove derhali; kaj Tiho Brahe ni bil tako moder, da bi bil orodje, ki ga misliš, v roke vzel in nebo ogledaval?“

Vzel bi ga bil, pa je umerl leta 1601; daljnogled (Teleskop) pa so ene leta pozneje znajdli. Leta 1609 so pervikrat ž njim nebeške zvezde pregledovali, in oznanilo stvari, ki so jih najdli, je še le leta 1610 na svitlo prišlo.

„Kdo vé, če ni Tiho Brahe sam že popred kakega daljnogleda znajdel, od kterege pa nam ni nič izročiti hotel.“

Ali bi bil molčal od prečudnih stvari, ki bi jih bil ž njim ogledal?

„Kaj ste pa novinci takega na nebesu vidili, kar Tiho Brahe ni vidil?“

Poslušajte! (Dalje sledí)

Slovstvine reči.

Od glagolov doveršivnih.

Spisal J. Navratil.

(Dalje.)

To se mi je zdelo potrebno, preden začnem govoriti od rabe glagolov doveršivnih.

Da se ne bi tožilo marljivim bravcom slediti me še dalje! zakaj tako na kratko kakor bi bil rad, ne morem te reči razložiti in stare navade s tremi besedicami podreti. Nadjam se, da bom izpričal to, kar sem terdil lani v „Bčeli“, zdaj do dobrega še z mnogimi drugimi, pa s pošteniimi, veljavnimi pričami; pokazati hočem pa tudi, zakaj se je izvergla, kar se tiče tega, nova slovenščina, in kaj nas moti (pa le pri nekterih glagolih, ne pri vseh)?

V „slov. Bč.“ sem terdil in izpričeval — ne le s staroslovenščino, ampak tudi z drugimi narečji slovan-skimi —, da je kriva naša raba glagolov doveršivnih „v določnem naklonu sed. č. na vprašanje: kaj delam? kaj delaš..? kaj se godi?“ (ali kakor veli gosp. C—e v „Novicah“ list. 71. in 72. z drugimi besedami ravno tisto na kratko, pa modro: „v določnem naklonu pravega sed. č.“) — Spisa v listih 68—69. in 75—76. „Novic“ hočeta pa s samo staroslovenščino ravno narobe izpričati, da je naša raba prava, una drugih Slovanov pa kriva. — Poslušajmo tedaj, kako je govorila častitljiva mati Staroslovenka; poslušajmo pa tudi — škodovalo ne bo — kako govoré hčerke in pastorkinje njene, da zvemo, ktera je precej pozabila, ktere pa dobro pomnijo, kako jim je govorila stara nepotujčena mati. Naslušajmo véno zlasti Slovenko oger-sko, ki ni živela toliko med Nemci kot Slovenka kranjska, štajarska, koroška itd.

Starim Slovencom je pripovedovala tista oblika glagolov doveršivnih, kateri pravimo mi „sedanji čas določn. naklona“, le prihodnji čas: naučit (naučil bo), padet (padel bo), sberet (zbral bo) — tedaj: pošljēt = poslal bo, pošljû = poslal bom *). — Tako stoji res tudi v Ostromiru „pošljû“, „pošljēt“ povsod, kodar koli je v izvorniku gerškem prihodnji čas (πέμψω, πέμψει, ich werde —, er wird senden), namreč: v Jan. 16. 17. in Jan. 14. 26. Ravno tako brem v starosl. sv. pismu Ostrožkem in še v drugih treh, ki jih ima dvorna knjižnica dunajska: v Jan. 13. 20.; Jan. 25. 26.; Jan. 16. 7. in Jan. 14. 26. pošljû“ ich werde senden, „pošljēt“ (er wird senden)**).

Tako je tudi „otpuščû“ prihodn. čas (απολύσω, izpustil bom. Mat. 27. 17.) Pa poreče kdo, ki ima pred seboj gerški izvornik Theile-tov, Lachmannov, Fischendorfov ali kterege drugega novejšega: kako pa, da imata Ostrom. in Saz. Em. „pošljû“ (glag.

*) Miklos, „Formenl. d. altsl. spr.“ 1854, str. 170. Tako kaže nam pojdem še dan današnji vedno prihodnji čas. Kakor Staroslovencom, ravno tako pomenja doverš. glag. sed. č. v določn. naklonu vedno le prihodnji čas tudi Čehom, Rusom, Poljakom, Bolgarcom in Slovencom ogerskim. Da imamo tudi mi razun pojdem (šel bom) še veliko ostankov starosl. nezloženega prihodnjega časa, t. j., brez pomožnega glagola „bódem (bom)“, zlasti v pogojnem govoru (in bedingter Rede), to bomo vidili pozneje. Kako so napravljali Staroslovenci prihodnji čas še drugači, uči Mikl. „Forml.“ na im. m. Kakor „pojdem“, „porečem . . .“, tako nam je tudi „ostanem“ po starem prihodn. čas. Namesto: „jaz ostanem tukaj, smem reči vselej: jaz bom ostal tukaj. Prihodnji čas le glagolov nedoverš. skladajo drugi Slovani (razun Serbov) s pomožnim glag. „bódem“.

*) Gerški prihodnji čas je ponemčen na veliko mestih tudi tako: „ich will —“ (ich will, ich will nicht senden, verurtheilen itd.) Tudi Staroslovenci so rabili glag. „hotěti“ kakor mi „bódem“ za pomožni glagol prihodnjega časa; p.: hotět priiti (hočejo priti — prišli bodo, venient). Mikl. „Forml.“ st. 171, γ). Taka je še dan danes pri Serbii, tudi pri Angležih: koga ću poslati, „i send“ (Jan. 14. 26.) Na ve-

(*Hmeljeva cena.*) Vsako leto se veliko preminja cena hmelja, čeravno se ga za olarije skor vsako leto enaka mera potrebuje. To pa pride od tod, ker ni pridelk vsako leto enak, in ker celi svet špekulira s hmeljem. Leta 1851 je padla cena Saškega (českega) hmelja od 240 fl. na 130 fl. lani od 145 fl. na 48 fl.; naj bolji kup je bil leta 1847, ko je cena od 40 fl. padla na 28 fl. Letošnjo novino so cenili po 185 fl. cent.

Potovanje po okrajnah nebá.

(Dalje.)

Galilej, ki je prvi daljnogled rabiti jel, je vidil, da ima zvezda Jupiter imenovana 4 lune.

„No! s tem si je pač zlato krono zaslužil!“

Gotovo je bil dobiček zvezdogledom in nam vsem, ker smo potem zamogli natanko prerajati: kako daleč je od nas kraj na zemlji proti jutru ali kako daleč drugi proti večeru. Če se vam ljubi poslušati, bom vam razložil kako, in sicer ne po Koperniku, ampak prav po domače. Kaj ne? solnce pri jutru vzhaja ali tam, kjer solnce izhaja, je jutro? — nad tem se ne bote spodtikovali?

„No! to je enkrat pametna! Kako pa naprej?“

Kraj na zemlji, ki daleč od nas proti jutru leži, ima toraj pred jutro, poldne in večer kot mi.

„Gotovo da! kdor pred solnce zagleda, mu pred za božjo gnado gré.“

Vse dežele naše zemlje imajo v 24 urah dan pa noč, toraj imajo ljudje nasprotno pôle sveta takrat dan, ko je noč pri nas. Noč in dan obsegata vsak polovico zemlje; kadar nas noč zapušča, se našim podnožnikom dan odmikuje, in bolj ko smo pri jutru, pred solnce zagledamo. Mislimo si zemljo čez pas v 24 enako širokih delov zdeljeno, — vstopimo se iz našega dela v tisti del, ki je proti jutru našemu naj bolj blizo, tedaj bomo za celo uro pred solnce vidili kakor naši doma ostali rojaki, ako se še naprej v drugi del podamo, bomo že za cele dve uri pred dan in solnčni vzhod imeli kakor naši bratje doma. Ravno tako bo v prvem noč celo uro pred nastopila, v drugem že dve uri pred kot doma. Solnce mora v 24 urah vseh 24 delov obsijati, tedaj vsakega eno uro obséva pred, pa ga tudi eno uro pred zapušča. Če pa gremo v 12. del od nas proti zahodu ali vzhodu, bomo po prvi kot po drugi poti v enaki del sveta prišli, ki je na uni strani zemlje nam nasproti kakor so persi herbtu; ta kraj ima po prejšnjem dokazu 12 ur pred solnčni vzhod, to je, dan, ko imamo doma noč. Ako je nam znano, koliko ur je v enem kraju pred dan kot pri nas, zamoremo prerajati: kako daleč je kraj od nas proti jutru; če pa ima pozneje dan, zvémo kako daleč je do njega proti večeru.

„To že predolgo terpi. Če ne boš hud, čemu pa toliko prazne govorice?“

Nejevoljno že konca dočakujete tedaj: Čujte čemu! Ko bi mi imeli znamenje na zemlji, ktere ga bi mogli ob tistem času zagledati od več krajev, ki so sto in sto milj saksabi, ter bi v trenutku, ko zagledamo, da je znamenje obsijano, hitro zapazili, koliko je ura odbila, al bi ne bilo mogoče po tem zvediti: koliko ur solnce potrebuje, da od tamkaj sem do nas pride? Če pa mi to vemo, se dá prerajati: kako daleč je od nas tje, kjer znamenje stoji. Takih znamenj pa na zemlji postavljati ne moremo, ker vémo, da okrogla postava zemlje naj više hribe našim očem odteguje, pred ko smo 20 milj za njimi. Takih znamenj moramo tedaj na nebu iskati, — te pa so lune Jupitrove, kolikorokrat se ktera izmed njih za-nj skrije.

„Ali ta resnica poterduje Kopernikov nauk?“

Saj tega nisem dokazoval; rekel sem le, da vam čem po domače povedati, da zvezde, ki so jih po Tiho Brahe-tovi smerti najdlji, niso same prazne igrače.

„Znaš prav imeti; nam se pa vendar le dozdeva, da bi vaše mogočne najdbe ne bile Tiho Brahe-ta nikakor na drugo pot spravile.“

Toliko je res, da bi ga sama najdba 4 Jupitrovih lun ne bila spreobrnila. Ali naši časi niso v znajdbah tako ubožni. Mož bi se bil čudil, od veselja bi bil poskakoval viditi toliko neprecenljivih pot odprtih k izomiki svoje učenosti. Premislite le, kaj vam brani zarjavele misli opustiti ter se bistroumnega spoznanja poprijeti. Saj sem že dostikrat slišal, da zatoraj, ker mislite, da je Bog toliko tisuč in tisuč zvezdic zavolj naše zemlje ustvaril, da je naša zemlja vreteno, krog ktere ga se brez števila svetov vertí. Ko bi le premislili, da je božja previdnost vse z nezapopadljivo modrostjo ustvarila, kako bi mogli v teh krivih vražah terdovratni ostajati, da bi bil Stvarnik vse svetove ali zvezde le za našo zemljo ustvaril, ki so tako daleč od nas, da jih z očmi brez pomočka še ugledati ne moremo, — kake bi mogli svojo pravo dalje terditi, ko bi premislili, da je luna tovaršica naše zemlje, druge lune pa, ki jih pri družih zvezdah vidimo, bi ne bile za-nje, ampak za našo zemljo stvarjene! (Dalje sledí.)

Zgodovinske reči.

2. Rimski zidovi v Hrušici.

Pred letom sem v teh listih nekaj povedal od starega rimskega zidú v Raskovcu med Verhniko in Logatcom. Zdaj vém pisati od več taci h zidov, ki se nahajajo v Hrušici, med Logatcom in Vipavo.

Pervi rimski zid se na cesti čez Hrušico nahaja, ko se od Logatca na prvi višji verh pride; pravijo temu kraju turški klanci, in blizo zdolej je Grudnova kmetija. Ime turških klancov je od tod, ker so Krajnci, vitežtvo in drugo sklicano vojaštvo ondi v letu 1491 Turke zajeli in tako natolkli, da nihče teh kervoločnih roparjev ni življenja odnesel (Valvazor XV. b. 382 str.) Staro zidovje je bilo vse že davno zarašeno, močne drevesa so na njem stale; ko so pred šestimi leti cesto vnovič predelovali in razširjali, so v razvaline zadeli, in precej visocega zidú odkrili. Znati je kup zidanja, kakor da bi tukaj bil kak grad ali kastél stal; zakaj delo je močno, dasiravno iz bolj obilne malte, in tudi nekaj obokov se je sledilo; zraven se kaže, kakor da bi se zid dalje na desno in na levo po robu hriba iztegoval. Utegnil bi kdo reči, da je bil to tabor iz poznejih časov, pa od tabra ali novejšega grada bi se bil med bližnjimi stanovavci spomin ohranil. Tedaj ni drugač misliti, kakor na rimske čase, v kterih je čez Hrušico ali juliške planine poglavitna cesta šla na Italijo; ta cesta je bila močno zavarovana zavolj sovražnih napadov barbarskih narodov; pa tudi rimski vojskovodje so se ondi radi v bran postavljali, ko so med seboj boje počenjali, na priliko: Eugeni zoper cesarja Teodozja v l. 394 (Schönleben Ann. str. 253, in Valvazor XIV. b. st. 205).

Drugi rimski zid je prav v Hrušici, kjer je bila pred časom poštna hiša, in je zdaj cestnarska postaja. Ondi sem našel tudi kamen z rimskim napisom, od ktere ga ne vém, da bi bil že kdo kaj pisal; ta kamen je terdo pri poti med podertino cerkvice sv. Jederti in imenovano hišo, pa je narobe postavljen; tedaj se spodej proti tlam bere: BONO REIP. NATO. Kamen se kaže takošen, kakor da bi bil za podlogo ktere podobe služil; in tedaj je moglo imé poslavljene ga moža na drugem kamnu zapisano stati, ktere ga pa zdaj ni najti; le nekaj odlomljenega stebra in en na obok obdelan kamen je tankaj zraven. Morebiti je bil spominek

NOVIČE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XII. V Ljubljani v sredo 29. novembra 1854. **List 95.**

Saj bi bilo vendar prav, če bi skušali več živinske klaje (hrane) pridelovati.

Še vse premalo je gotova resnica spoznana, da podlaga skor vsacega gospodarstva so dostojni pridelki živinske klaje (hrane).

Kaj pa bomo sami jedli, — s čem bomo davke plačevali, — s čem si obleko kupovali, če si ne bomo iz zernja skupili nekterih goldinarje? — nas bo zavernel ta in uni.

Pa sej tega nismo nikdar terdili, da naj bi gospodar le za živinčeta svoje skerbil, in tudi danes le ponavljamo, da naj seje gospodar na svoji kmetiji toliko klaje, kolikor je je primerno velikosti njegovega zemljiša. Dobiček, ki bode iz tega izviral, je res tako velik, da noben umen gospodar ne bo mogel oči zatisniti pred njim.

Prav po domače se hočemo o tem pogovoriti. Pa govore od tega ne bomo praznih besed pobirali, temuč le skušinj se deržali, kakor jih vidimo pri nas, in nahajamo tudi zapisane v bukvah družih dežel.

Petero poglavnih dobičkov hodi za gospodarjem, ki si primerno mero klaje prideluje. Našteli jih bomo naj poprej po versti, in potem pretresli vsacega.

Pervi dobiček je: da s sevo trav in detelj zboljšujemo čedalje bolj polje svoje.

Drugi dobiček je: da imamo s pridelovanjem klaje manj dela in nam je manj delavnih rok treba, ki so zdej drage.

Tretji dobiček je: da gospodar, ki prideluje primerno mero klaje, zamore tudi primerno število živine imeti in jo bolje rediti.

Četrti dobiček je: da zamore gospodar govejo živino v hlevu rediti, če si prideluje klaje po potrebi.

Peti dobiček: da si z obilnišo in bolj rejeno živino napravlja več in boljšega gnoja.

Ti peteri dobički so po skušnjah tako poterjeni, da se ne dá nobena pametna beseda zoper govoriti. Ker pa je vendar treba, da se vsaka stvar do jedra pretrese, bomo tudi mi teh 5 glavnih stvari preresetarili. Preden pa začnemo, še enkrat ponavljamo: da naša misel ni, da bi se imele travne in deteljne semena nezmerno sejati, ampak le primerno naj se sejejo na vsaki kmetiji, če ni le celó mala kmetija, ki jo gospodar z malo stopinjami obhodi, — od tacih ni govorjenje, ker na tacih kmetijah, kjer sila kola lomi, ne more umno gospodarstvo kól voditi. „Kjer ni nič, je tudi cesar pravico zgubil. (Dalje sledi)

Domače skušnje z velikim korenjem.

Gosp. fajmošter A. Gregorc iz Sostrega pod Ljubljano pišejo: „Od sl. kmetijske družbe prejeto seme vélikega korenja sem s peso vred vsejal na

enako zemljo, in obdelaval peso in korenje enako. Prav dobro se mi je obneslo. Da se sami prepričate, prejmite tudi tri korene, izmed katerih je eden, preden smo mu korenine potergali, 5 funtov vagal. Več enacih korenjakov sem sicer pridelal, le škoda, da mi jih je zajic preveč oglodal.“

Gospodarske skušnje.

(Da miši na vertih vsajenih sadnih pèšk ne pokončujejo), priporoča v „Nass. Wochenbl.“ neki vertnar kot naj bolj pomoč tole: „po verstah, v ktere so jabelčne ali hruševe peške vsejane, naj se položé brinjeve vejice, ali, da jih veter ne odnese, naj se položé v te gredice, preden so se popolnoma s parstjo zasule. To brani mlade sadičice potem tudi pred tiči in polži.“

(Da oknja v štalah ne primerznejo). Štale prezračati ali v hlev potrebnega dobrega zraka od zunaj pušati, je pozimi večidel zatega voljo težavno, ker že pri majhnem mrazu oknja rade zamerznejo. Vrat namesto okenj odpirati ne vetri štale tako dobro, kakor če se oknja večkrat odprejo, ker sopuhi le kviško silijo in se skoz bolj nizke vrata tako popolnoma odpraviti ne dajo; tudi se po odprtih vratih živina lahko prehladi. Da se tedaj zamerznjene oknja hitro odtajajo in potem ne zamerznejo kmali, se ob kratkem naredi s tem, da se v špranje in nad špranje soli potrese. Z malo soli se to opravi. Da pa s soljo nasitena voda iz stajanege ledú ne zmerzne vnovič lahko, se zgodi zato, ker osoljena voda ne zmerzne pri navadnem mrazu, ampak še le o posebno hudem.

Potovanje po okrajnah nebá.

(Dalje).

Koj v prvih letih, ko so jeli daljnoglede rabiti, so se misli zvezdogledov čedalje bolj čistile. Dokler še niso daljnogleda imeli, so menili, da imajo drugi planeti, zvezde, svetlobo sami po sebi, ki je naša zemlja nima. Kako bi bil mogel kdo pri takih mislih terditi, da se zemlja z drugimi planeti krog solnca suče? Daljnogled pá je nam odkril resnico, ki je pred nismo poznali, ter nam pokazal, da so deli planetov, ki jih solnce ne obseva, temni kakor je naša zemlja temna na ponočni poli svetá, kakor vidimo to pri luni na neobsijanem delu. Zagledali smo pa tudi, kar Tiho Brahe na svojih zvezdah ni vidil, namreč lise, ki se na njih obrazih kažejo, in pa vertenje teh svetov, ki ga mož še ni razločiti mogel. Tudi v solncu so se take lise najdle; njih prvo popisavanje je prišlo leta 1611. na svetlo od Fabricija Frisija, pa jih je ravno tega leta tudi zagledal jezuit, Krištof Scheiner z imenom. Njegovi prijatli so ga prosili, naj bi znajdbo na svetlo dal, kar ga je tudi volja bila storiti, ko bi ga ne bile nasprotne filozofične vraže svojega časa zadrževale. Kako bi kdo lise in madeže zagledati mogel v solncu, ki je veljalo

in še velja za podobo čistosti, — to se ni moglo zjediniti z zapopadkom te zvezde. Lise v luni so celó tako velike, da jih vsak lahko s prostimi očmi vidi, v resnici so pa hribi, ki bi jih tudi pred znajdbo daljnogleda nobeden ne bil spoznal.

„Saj jih tudi mi nismo vidili, ki smo skoz daljnogled luno ogledovali, le toliko smo mogli razločiti, da imajo tla v luni veliko jam in kupov.“

Saj ste še prav vidili. Jame pa in kupi, ki jih 50.000 milj deleč vidimo, morajo vendar nekaj več biti kakor dva komolca. Take velike kupe parsti in skalovja pa mi hribe imenujemo.

„Ali je luna tako deleč od nas?“

Merjava je pokazala, da je. Saj ti resnici se ne bote ustavljali, ki jo je že Tih Brahe spoznal. Mož vam sam tukaj roko podá, poprimite se in lahko si bote po skušnjah in dokazih na pravo pot pomagali; saj vam ne bo treba druge palice kakor zdrave človeške brihtnosti. Naj višje gore se naj dalje vidijo po zemlji. Ako od deleč verh hriba, turna ali pa jadra zagledamo, moramo soditi, da je verh visoko nad ravnino ali pa nad morjem. Hrib, ki ga 20 milj deleč vidimo, mora koli precej visok biti. Od lune se pa vé, da jo ljudje, ki so po 2500 milj saksebi, ravno tako vidijo na enem kot na drugem kraju. Luna mora tedaj več tisuč milj nad zemljo po zraku plavati. Sicer s primerjanjem samo mi nikoli ne dosežemo prave oddaljenosti, pa za našo reč je dosti, da vidimo kako vsakteri more zapopasti, da je luna veliko dalje od nas in tudi veliko več svet kakor si jo ljudstvo misli, ki zvezdogledom ne verjame. Ravno tako si lahko bolji zapopadek od lune zadobite, če premislite, da se nam zmiraj enako velika vidi, naj bo nad glavo ali pa deleč od nas tam nad sivimi hribi, ko se že našemu pogledu odteguje.

„Zdaj si pa jel bolj pametne praviti, da ti vendar more človek kaj verjeti.“

Kaj ne, ko bi vas vraže ne zadrževale, bi mi koj prav dali?

„Kajše, slišim vas odgovarjati, kaj tacega verjeti, bi morali prav oslepeti; dokler pa sami z lastnimi očmi vidimo, da se obnebje obrača in zemlja stoji, nas ne boš z nobeno zvijačo preslepil, da temu ni tako.“

Kakor vidim, ne manjka veliko, da bote rekli: mi moramo svojim očem v čast celó zdravo pamet zastaviti in si kako puhlo bučo sposoditi?

Po vašem bi morale tedaj reči, ki se majhne vidijo majhne biti. Po tem bi pa morali misliti, da stvari med našo poljo narašajo, ker so tako visoke, ko pred nje stopimo. Mi bi morali misliti, da je drevored na drugem koncu zmiraj ožji, da se hiše po ulicah toliko bolj približujejo, kolikor dalje odidemo in nam tje pridšim tako rekoč s poti bežé. Rekli bote, da nam take zmote oči same popravljajo. Tedaj vendar previdite, da se oči tudi motijo, in to bote toliko bolj previdili, kolikor zvestejši me na dalje poslušate. Postavimo, da se peljete po železnici skozi smerečeje in vidite kako hitro se drevo za drevesom suče, kakor da bi pri ti priči v lesu vse plesalo. Ali je vam kterikrat v glavo padlo, kaj takega misliti? Ko ste se vozili po reki, se je vam zdelo, da bregovi, in na bregovih stoječe hiše in drevesa tje leté, od kodar se vi peljete. Ali so tudi te reči same na sebi, kakoršne se nam vidijo? ali morebiti tudi mi z ladjo na vodi stojimo na enem mestu, bregovi se pa pred našimi očmi sprehajajo?!

„V ti reči naj se pa raji zvezdogledi podučiti dajo. Oči pričajo, česar vidijo, in tako mora biti.“

Terdovratni glas, ki ste ga s hrupom zagnali, kaže, da vam že za živo kožo gré. Vidim, da se bo treba še po bolj prepričavnih rečéh ozreti, če vam hočem dokazati, kako napčne so vaše misli. Kako pa če

se dva popotnika srečata ter eden kot drugi terdi, da luna ž njim gré? Kteri ima prav? Z obema, veste, da na enkrat ne more iti. Iz tega lahko previdite, da so ju oči za nos vodile! (Dalje sledí.)

Kratko premišljevanje o novem redu kazenske pravde.

(Dalje.)

Ko je obravnava dokončana, sodijo sodniki. Oni pa ne razsojujejo po svojolastnem prepričanju (kakor po postavi leta 1850), ampak po pravnih dokazih, kateri imajo natanko prevdarjeni biti. Samo tisto, kar je pravno (ali po pravih pravice) dokazano, smé v pretehtovanju za resnično veljati. Pravna moč dokazov se pa mora presojevati po posebnih predpisanih odločbah (§. 261.—282. Postava tedaj določuje posebne verste pravnih dokazov, po katerih se more kaj pravno dokazati. Vendar pa ni sodnikova dolžnost, če so tudi vsi pogoji spolnjeni, ki so po odločbah postave za to ali uno versto dokazov potrebni, da bi mogel zatoženega za krivca (krivega) obsoditi, ako se, pretehtavši natanko vse okolšine, ni mogel prepričati, da je res kriv, in mu je zastran tega še kaka dvomba ostala nasprotnih vzrokov, ktere pa mora natanko v razsodbi povedati.

Po dokončani obravnavi in po pretehtanju pravnih dokazov se stori „kazenska sodba“, to je, sodba, v kateri se kazen ali štrafinga določi, če je zoper zatoženca pravno dokazano, da je kriv kaznjivega djanja. Če pa krivda sicer ni pravno dokazana, pa vendar niso vse zoper zatoženega govoreče sumnje popolnoma overžene, se stori sodba: „da je zatoženi odvezan zatožbe, ker ni dovelj dokazov“.

Če so pa vse osumbe popolnoma vničene, — ali če djanje, kterege je obdolženec kriv, ni tisto hudodelstvo ali tisti pregrešek, zavoljo kterege je bil zatožen, — ali pa če je zatoženi takošen, da se mu njegovo delo nemore v krivdo (krivico) šteti, ima sodba se tako glasiti: „da je oprosteno kaznjivega djanja, kterege so ga dolžili, in nedolžen spoznan“. V posebnih primirlejih se pa tudi končna obravnava brez sodbe, s popustnim sklepom, reši.

Prec po tem, ko je razsodba storjena, jo predsednik pred zbrano sodnijo in vpričo zatoženca s kratko razložbo razsodbenih nagiblejev na znanje dá.

Po kazenski pravdi od leta 1850 je pa sodnija, ako so bili sodniki po lastni vesti prepričani, da je zatožene kaznjivo djanje dopernesel, sodbo izgovarjala: „da je kriv“; ako pa niso bili prepričani, se je sodba glasila: „da ni kriv“ (ali da je nedolžen).

Zoper vsako presojo, ki jo je zborna sodnija čez končno obravnavo storila, smé deržavni pravdnik in privatni tožnik ali zatoženi, njegov zakonski družé, njegova žlahta v navgorni in navdolni versti pa tudi varh, celó zoper njegovo voljo in tudi po njegovi smerti, in poškodovavec ali njega dediči deželno nadsodnijo za presojo prositi, če imenovane osebe vzrok te prošnje dokazati zamorejo, kateri mora biti ali pregrešek v obliki obravnave (formi) ali pa v zapopadku razsodbe. Nadsodnija zamore poprejšnjo razsodbo in ravnavo ali razveljaviti ali premeniti, postavne kazni zavolj posebnih vzrokov olajšati, in iz službene dolžnosti najvišji sodni zastran izrednega zljajšanja predložiti. Zoper tiste razsodbe deželne nadsodnije, s kterimi je bila razsodba pervega sodnika poterjena, pa ne more nikdo za presojo prositi, in zoper razsodbe najvišje sodnije ni v nikakem primirleju dopušeno, se na kako drugo oblast obrača.

Vsako kazensko razsodbo ima tista kazenska sod-

Na *Koroškem* so bili z velikimi častnimi svetinjami poslavljeni:

Bratje Moro za posebne žlahne sukna mnogih barv,

Rosthorn in Dikman v Prevalu za umetno napravo mnogoverstne rovljene železnine,

Ferd. grof Egger v Bistrici in Lipici tudi za enako železnino,

Paul in Edmund baron Herbert v Celovcu za mnoge svinčene beline.

Pohvalne pisma so prejeli:

J. Rienerjeve fužine (v Belaku) za posebno dobro jeklenino,

Gust. grof Eggerjeve fužine za dobro jeklenino.

K. grof Christallniggove fužine za zboljšanje naprav pri izdeljavi sirovega železa.

Na *Štajarskem* so bili s častnimi svetinjami poslavljeni:

B. Vivatova steklarnica ali glažuta (poleg Marburga) za dobro in cenó sklenovino (glažovino).

J. Perger v Gradcu za posebno umetno izdelane puške.

Pohvalne pisma so prejeli:

P. žl. Putzerova železnarnica (poleg Cela) za umetno porabo odpadkov pri izdeljevanju šinj;

F. Rotsch za posebno lepe gladeže;

J. Fritz v Gradcu za posebno dober klavír.

Pohvaljene so tudi bile:

Ženi K. Zinicova in A. Naglicova in pa dekleti K. Naglicova in M. Safarova iz horvaške granice za tako delječ poslano in od njih izdelano predivo.

Potovanje po okrajnah nebá.

(Dalje.)

„Če je pa že le res, da nas tū in tam oči zape-ljujejo, na koga se pa čemo v prihodnje zanašati?“

Le zdravega uma in pameti nikar ne zanemarjajte! Preden kaj o tem verjamete, dobro presodite: je li tudi mogoče ali ne. Sicer mislim, da vam ni neznan, koliko vam bistroumnost zvezdogledov pomaga; kaže vam to vsaka pratika. Al nam zvezdogledi ne povedó natanko vsako leto: kolikokrat bo solnce in luna mraknila? in še celó ob kateri uri in ob kateri minuti se bo to zgodilo? Če bi ne bili v pratiki oznanila brali, če bi ne bili zvezdogledi popred tega prerajali, bi utegnile vas stare babje vraže v grozen strah pripraviti, da bi se vam kaj hlače tresle. Vsak se bo še spominjal velikega solnčnega mraka v letu 1842. Pratike so ga bile naj pred n-znanile in še s prižnic so vam oznanovali, kaka tema bo pri jasnem nebu vladala, — pa vse to še le ni moglo vas babjih vraž oteti! Komaj se stemní, so že nekteri kričali: „Sodni dan je, svet se bo pogreznil, vsega bo konec!“ Še Dunajčani si posmehovaje pripovedujejo, kak strah je branjevke na „Naschmarktu“ prevzel. One, ki so sicer žive podobe prederznosti, da se ne vstrašijo živega vruga ne, so bile skorej groznega strahu obno-rele; poderle so štante, padle ena čez drugo — pa ne v lase kakor je sicer njih navada — ampak v omedlevico. — Kdo bi vam bil mogel to prerokovati, kakor zvezdo-gledi, ki beró v bukvah stvarjenja, ki jih je vsegamogočni Bog na nebu milostno odperl? Oni so naj pred s pomočjo svojih očí in pripravnih daljnogledov nebo pregledovali in si znamenitne reči zapazili, oni so tisuč in tisuč let dogodivšine zvezd neutrudljivo nabirali. Vedno so si prizadevali boljšega orodja napraviti si, da so mogli bolj natanko stvari na nebu pregledovati, njih velikost, od-

daljenost in pota premerjati. Kar so prerajali in pre-merili, niso pred poterdili, dokler niso zvezde na nebu znajdenih resnic dokazale. Kdo bi pač še dalje dvomil, da bi taka poštena neutrudljivost in toliko prizadevanje nobenega žarka resnice ne dalo? S tem so se zvezdo-gledi naučili, kako se morejo prikazni na nebu ne le za kakih sto let naprej oznanjati, ampak za tisuč in tisuč let. Najdba ene resnice je k drugi znajdbi pripomogla: Možje naj bistrejšega uma, kar jih poznamo, so se vzdignili za najdbo resnic, — za Kopernikom so prišli Galilej, Newton in Kepler. Zadnji je na dela prejšnjih ne-premakljive postave opiral, ktere nas učé prerajtovati pota svetov ter nam kažejo vsakdanje mesto zvezde na nebu. Keplerjeve postave so se po Tiho Brahe-tovih skušnjah naj pred poterdile, in od tistega časa do današnjega dneva jih poterdujejo skušnje celih dve sto let. Vsak vnovič najden planet spričuje veljavnost Keplerjevih resnic. Ko je William Hersel 1781 Urana najdel, so zamogli s pomočjo Keplerjevih postav že v 4 letih prerajtati, da Uran v 84 letih krog solnca priplava. Ko je leta 1801 Piacci najdel Cerero, pa v kratkem potem zbolel, da je ni mogel več ogledovati, je ni mogel po zadobljenem zdravju zopet najti. Nobeden mu je bi ne bil vedil pomagati iskati, ko bi ne bilo Keplerje-vih postav; z njimi pa so prerajtali, na katerem mestu neskončnega neba Cerera tičí. Novo spričbo poterjenih postav je prinesel Hallejev komet, ki se je bil nekaj čez 70 let našim očém skríl. Po teh postavah se je nje-gova pot prerajtala, in, glej, ob prerokovanem času se je pokazal! Ali to ni živo spričevanje velikih resnic naravnih postav, po katerih se svetovi gibljejo? Zdaj saj ne bote več prerokovanja zvezdogledov la za zgolj uganjevanje imeli, ki se včasih spolnuje, naj večkrat pa ne. Kako lepo govori Littrow v svojih bukvah z naslovom „Wunder des Himmels“ (čuda na nebu): „Ktera dru-zih učenost“ — pravi — „ki se ne opira na matema-tiko, daje tako natančne zapopadke in spričala? Na polji te učenosti ni tistega brezumnega in pokvarjenega govorjenja, ne tiste nesrečne teme, ki v nekterih drugih učenostih kakor plevél poraša ter cvetlice zadušuje. Ra-čunstvo (matematika) nas učí spoznavati resnico, veleva zametovati vraže in kvante“ itd.

(Dalje sledí.)

Novičar iz avstrijskih krajev.

Iz Kopra v Istrii 30. nov. Pametni in spre-vidni tukajšni možje stranoma talijanskega, stranoma po-talijančenega naroda, kateri so od nekdej, pa morebiti deloma tudi po krivici, veljali kot protivniki slavjansčine, so vendar, kakor se čuje, resno začeli spoznavati, da v deželi, kjer je večina stanovavcov slavjanskega na-roda in jezika, je živa potreba dati priložnost ali celó naložiti dolžnost mladini, da se učí po šolah slavjanskega jezika, ki ga bo prihodnje potrebovala v djanskem življenji, naj že je v duhovnem, pravoslovskem, zdravniškem ali kte-rem koli stanu, ki ima z ljudstvom opraviti. In slišali smo — sceloma nenadno — da so oni možje objavljali svoja željo, da bi se kmali ustanovila na kopriškem gim-nazji tudi učiteljska stolica za slavjanski jezik (kte-remu so tukajšni Talijani začeli réči „lingua slava“, in pozabljati počasi nekdanjo zabavljivo ime „lingua schiava“). Nadjati se tedaj smemo, da ni več tako daleč oni čas, ko se bo spolnila pravična želja, ki je tudi želja sl. de-želskega poglavarstva, in da se bo doversila slav. stolica kakor hitro se bo odstranilo še nekaj zaprék, ki še dozdej ovirajo vpeljavo njeno. Tako bo Koper, kte-rega tri strani: Boždraga, Zubenaga in Griža (od tod morebiti tudi tū stanujoča naj bogatejša rodo-vina Grizoni) še pričujejo njega starodavni izvir, sča-